

Tonka Tacol

Beatriz Tomšič Čerkez

LIKOVNO IZRAŽANJE

**Učbenik za likovno vzgojo
za 5. razred devetletne
osnovne šole**

Dr. Tonka Tacol
Dr. Beatriz Tomšič Čerkez

LIKOVNO IZRAŽANJE 5

Učbenik za likovno vzgojo za 5. razred devetletne osnovne šole

Recenzirali: red. prof. Tomaž Gorjup, mag.
izred. prof. Roman Makše, mag.
Klaudija Kokalj

© 2006 DEBORA, Ljubljana

Založila in izdala
DEBORA, Ljubljana

Oblikovanje notranjosti učbenika
Dr. Tonka Tacol
Dr. Beatriz Tomšič Čerkez

Oblikovanje naslovnice učbenika
Vesna Vidmar

Lektorirala
Romana Marinček

Grafično oblikovanje in priprava
DEBORA, Ljubljana

Tisk in vezava
SCHWARZ, Ljubljana

1. izdaja, 1. natis

Ljubljana, 2007

Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje je dne 21. 12. 2006 sprejel sklep št. 6130-172006/433 o potrditvi učbenika LIKOVNO IZRAŽANJE 5, učbenika za likovno vzgojo v 5. razredu devetletnega osnovnošolskega izobraževanja.

Vse pravice, še posebno pravica do razmnoževanja kot tudi prevajanja, so pridržane. Noben del te knjige se brez pisnega dovoljenja avtorjev in založbe (imetnikov avtorskih pravic za slovensko in druge izdaje) ne sme v nobeni obliki reproducirati (s fotokopiranjem, z mikrofilmanjem ali drugačnim postopkom) ali z uporabo elektronskih sistemov predelovati, kopirati, tiskati, razmnožiti ali razširjati. Brez pisnega imetnikov avtorskih pravic je prepovedano javno objavljati knjige ali njenih delov, distribuiranje in dajanje v najem.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
7.02(075.2)

TACOL, Tonka

Likovno izražanje 5 : učbenik za likovno vzgojo za 5. razred
Devetletne osnovne šole / Tonka Tacol, Beatriz Tomšič Čerkez ;
[fotografije Tonka Tacol ... et al.]. – 1- izd. –
Ljubljana : Debora, 2006

ISBN 961-6525-10-7

1. Tomšič Čerkez, Beatriz
2. 220424448

VIRI SLIKOVNEGA GRADIVA:

arhiv Moderne galerije, Ljubljana,
arhiv Narodne galerije, Ljubljana,
arhiv Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani,
arhiv dr. Beatriz Tomšič Čerkez,
arhiv dr. Tonke Tacol,
arhiv založbe Debora, Ljubljana.

Fotografija: Dunja Vedem

Risanje, slikanje in izvedba odtisov predlog:
Stanka Benigar, Barbara Fišinger, Špela Čimžar.

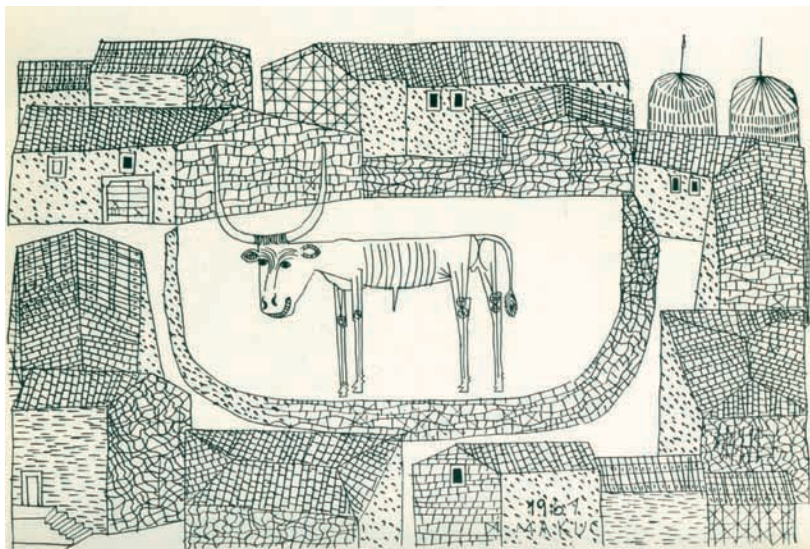
VSEBINA

LIKOVNE STVARITVE IN NJIHOVA SPOROČILA	5
ČRTE, PIKE IN IZPOLNJEVANJE PLOSKEV	12
POSEBNOSTI NARISANIH ČRT IN PIK	15
SVETLE IN TEMNE ČRTNE PLOSKVE	20
ČRTE IN PIKE, RISARSKI MATERIALI, PRIPOMOČKI IN PODLAGE	23
BARVE IN BARVNE PLOSKVE	32
BARVNE PLOSKVE, SLIKARSKI MATERIALI, PRIPOMOČKI IN PODLAGE	37
ČISTE IN MEŠANE BARVE	48
SVETLE IN TEMNE BARVE	49
SVETLOSTNI ODTENKI	50
BARVNI ODTENKI	56
TOPLE IN HLADNE BARVE	61
PROSTORNINA (VOLUMEN) IN OTIPLJIVE KIPARSKE OBLIKE	64
OBHODNI ALI PROSTOSTOJEČI KIP	65
RELIEF	68
CEL KIP IN DELI KIPA	69
KIPARSKE OBLIKE, MATERIALI IN PRIPOMOČKI	71
PROSTORNINA (VOLUMEN) IN OBLIKOVANJE ARHITEKTURNEGA PROSTORA	84
RAZLIČNOST PROSTOROV	88
OBLIKOVANJE OKOLJA	91
TISKANJE, GRAFIČNI LISTI, MATERIALI IN PRIPOMOČKI	94
RAVNOVESJE IN LIKOVNE STVARITVE	103
RITEM – ZAPOREDJE OBLIK	106

LIKOVNE STVARITVE IN NJIHOVA SPOROČILA

Svoje misli in občutke lahko pri likovnem izražanju upodabljammo s pomočjo različnih materialov in pripomočkov. Lahko jih narišemo s črtami in pikami, naslikamo z barvnimi ploskvami, oblikujemo s kiparskimi in z arhitekturnimi prostorninami (volumni). Tako nastanejo **likovne stvaritve (izdelki)**, npr. isbe, slike, kipi, stavbe, grafike.

Upodobimo lahko portrete, pokrajine, živali, tihožitja, notranje in zunanje prostore, torej živa bitja in predmete iz narave in okolja. Lahko jih opazujemo in upodabljammo, lahko jih obudimo iz spomina ali pa so plod naše domišljije. Podobe so lahko bolj ali manj prepoznavne. Te različne podobe živih bitij in predmetov so **likovni znaki** in z njimi avtorji razkrivajo lastna videnja, razmišljanja in izkušnje o njih. Samosvoje oblikovani likovni znaki pa so **vidna sporočila** gledalcem, da bi jih ti razumeli, občutili.

Vladimir Makuc: Vol, 1961

Marija Rudolf: V zavetju, 2002

Črtomir Frelih: Soteska, 2007

Lojze Spacal: Ribiško zatišje, 1953

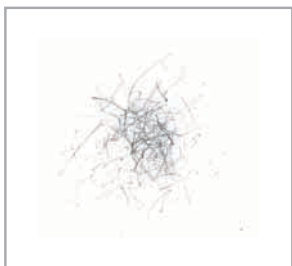
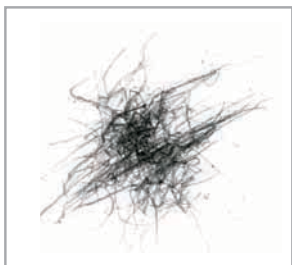
ČRTE IN PIKE, RISARSKI MATERIALI, PRIPOMOČKI IN PODLAGE

Črte in pike rišemo z različnimi **risarskimi materiali**. Lahko so **suhi** ali **tekoči**. Za tekoče potrebujemo tudi posebne **pripomočke (orodja)**. Rišemo na **risarske podlage**: papir, karton, lepenko, platno, steklene, lesene, betonske, asfaltne, kovinske površine, površine iz plastičnih mas ..., ki so lahko različnih velikosti – velike, majhne, dolge (ozke, široke), kratke (ozke, široke); barv – svetle, temne; sestave – gladke, hrapave.

Črte in pike se zelo razlikujejo po tem, kateri suhi ali tekoči material in pripomoček uporabimo za risanje, pa tudi po tem, kakšno risarsko podlago izberemo.

Svinčnik je zelo preprost risarski material. Uporabljamo svinčnike z različnimi konicami: od manj trdih do izrazito trdih in od izrazito mehkih do manj mehkih. Kakšne so črte, narisane s trdim, tršim ali mehkim svinčnikom?

Na krepkost in šibkost črt in pik lahko vpliva tudi pritisk konice na risarsko podlago. Kakšne risarske podlage lahko izbereš za risanje s svinčnikom? Zakaj pri risanju s svinčnikom ni najbolj priporočljivo za brisanje črt uporabljati radirke?

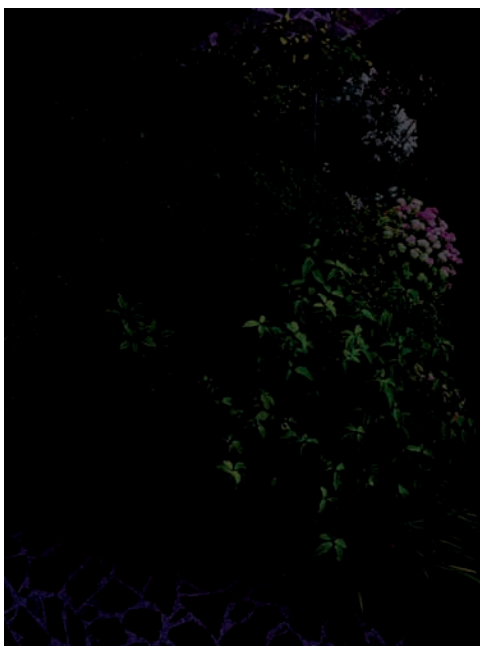
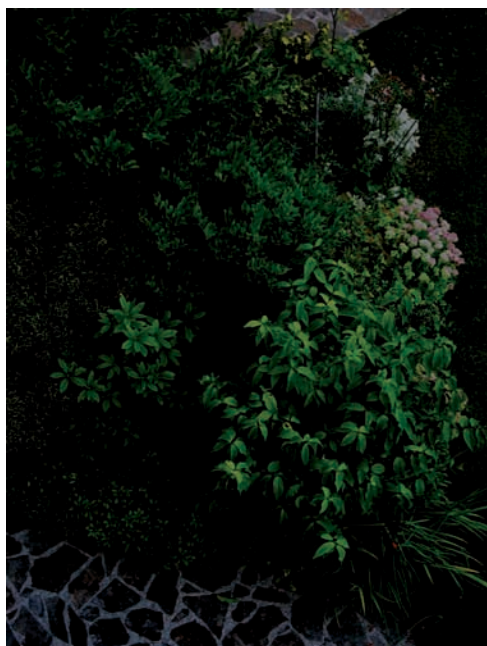

Avgust Černigoj: Park, 1939

BARVE IN BARVNE PLOSKVE

Barve nastanejo s pomočjo oči in možganov ter svetlobe (naravne in umetne). Če si poškodujemo oko in možganski center za barve, potem barv v okolju in naravi ne zaznamo v celoti, ob večjih poškodbah pa jih morda sploh ne vidimo (delna ali popolna barvna slepota). Le ob močni svetlobi so barve jasne, žive in čiste. Kadar je svetlobe manj, so barve nejasne, šibke, v popolni temi pa jih sploh ne vidimo.

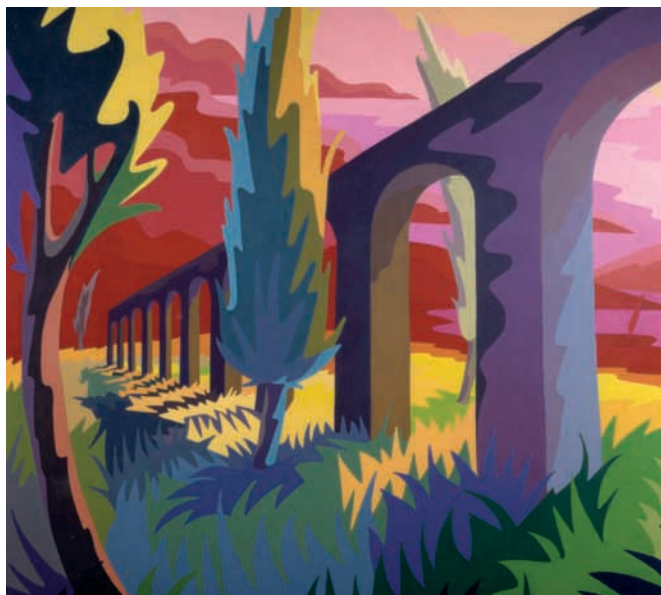
Barve dajejo okolju in naravi posebno podobo, vendar nanje največkrat sploh nismo pozorni. Kadar pa jih gledamo, lahko v nas vzbudijo posebno razpoloženje – lahko nas razveselijo, užalostijo, razdražijo, pomirijo ...

Barve obstajajo tudi kot snov – material. Takšne so lahko v tekočem ali suhem stanju. Pravimo jim **slikarski material**. Z različnimi **slikarskimi pripomočki** – čopiči, lopatkami, pa tudi s prsti – jih nanašamo na **slikarsko podlago** – papir, karton, lepenko, les, platno, stekleno, kovinsko, zidno, asfaltno površino, površino iz plastične mase ...

Pri tem nastanejo manjše ali večje **barvne ploskve**. Kadar na slikarski podlagi oblike in ozadje po-barvamo, pravimo, da smo **naslikali sliko**. Način upodabljanja (izražanja) z barvnimi ploskvami pa imenujemo **slikarsko oblikovanje** ali **slikanje**.

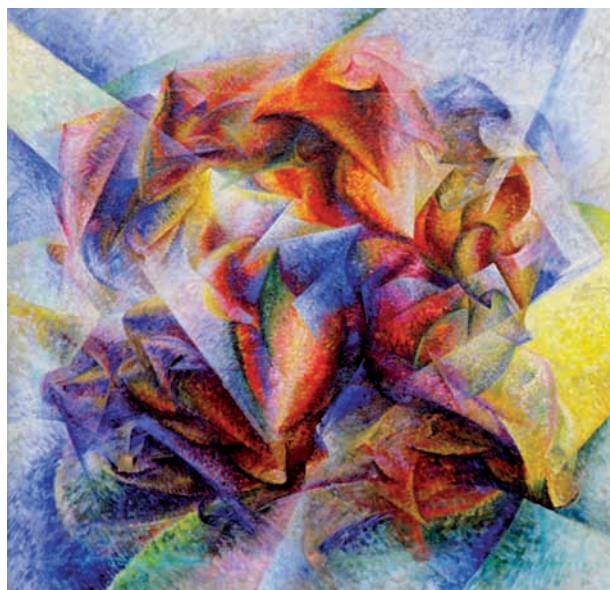
Barvanje ploskev na slikarski podlagi je lahko zelo različno. Nanosi barv so lahko široki, ozki, kratki, dolgi, pikčasti. Odvisni so tudi od slikarske podlage in pripomočka, ki ga uporabimo za nanos barv, pa tudi od želje ustvarjalca oziroma njegovega načina likovnega izražanja. To pa je (tako kot pri risanju) močno povezano z njegovim značajem in s trenutnim razpoloženjem.

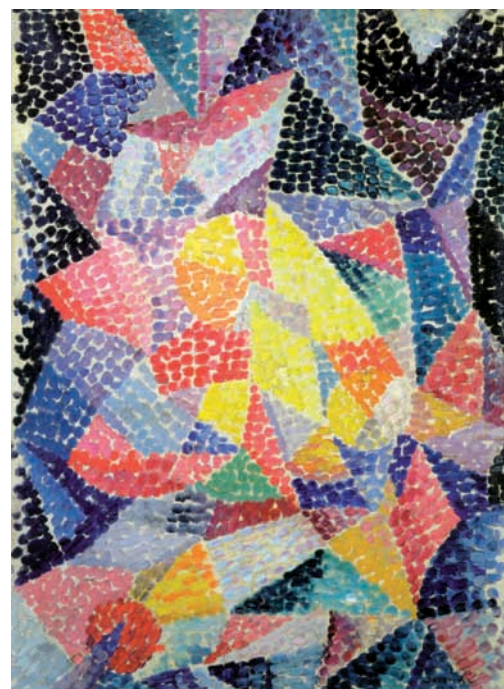
Tomaž Gorjup: Pokrajina najinih duš, 1997

Marijan Tršar: Abstraktna krajina, 1992

Umberto Boccioni: Nogometna dinamika, 1913

Gino Severini: Krožno širjenje centrifugalne svetlobe, 1913

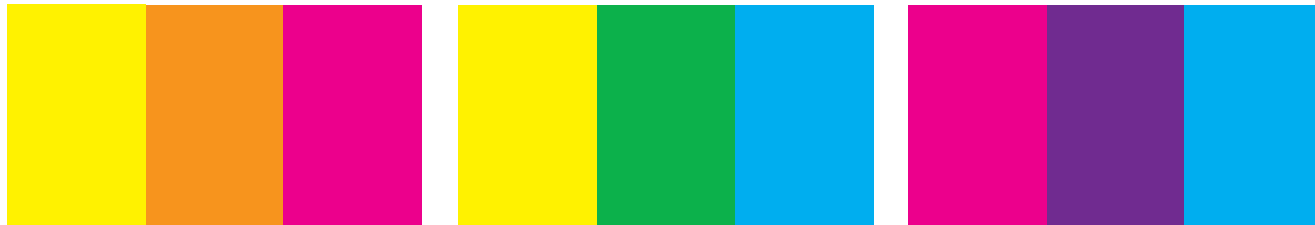
ČISTE IN MEŠANE BARVE

V naravi in okolju lahko opazimo množico barv: rdečih, rumenih, modrih, zelenih, oranžnih, vijoličastih, rjavih, sivih ... Ene so izrazito žive, druge bolj umirjene, pa tudi svetle in temne. Lahko jih vidimo tudi na slikah likovnih ustvarjalcev. Nekatero od barv, ki jih vidimo v naravi ali na slikah, so tudi v tubicah in lončkih tempera in akvarelnih barvic. Iz njih lahko tudi sami naredimo še več barv, tako da jih med sabo mešamo. Najlažje jih mešamo na slikarski paleti.

Za to, da z mešanjem nastane katera koli barva, potrebujemo tri barve: magentno rdečo, cian modro in rumeno. Pravimo jim barve prve stopnje. So izrazito žive – čiste (ne vsebujejo nobene druge barve). Takšne barve v naravi in okolju le redko opazimo.

Z mešanjem dveh barv prve stopnje, nastane barva druge stopnje. Če mešamo rumeno in rdečo barvo, nastane oranžna; če mešamo rumeno in modro barvo, nastane zelena. Z mešanjem rdeče in modre barve nastane vijoličasta.

Z mešanjem dveh barv druge stopnje – oranžne, zelene in vijoličaste – nastanejo barve tretje stopnje. Barve so rjave.

Če smo pozorni na to, kako so nastale oranžna, zelena in vijoličasta barva, lahko ugotovimo, da barva tretje stopnje nastane iz treh barv prve stopnje. Pri tem zmeraj prevlada ena barva. Ko mešamo oranžno in zeleno barvo, prevlada rumena, saj oranžna in zelena barva pri nastanku vsebujeta rumeno. Ko mešamo oranžno in vijoličasto pa je rdeča barva prevladujoča. Pri mešanju zelene in vijoličaste barve prevlada modra.

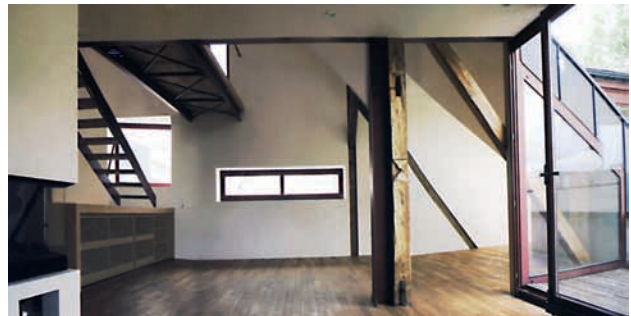

PROSTORNINA (VOLUMEN) IN OBLIKOVANJE ARHITEKTURNEGA PROSTORA

Ugotovili smo, da pri kiparskem oblikovanju izdelujemo oblike s prostornino (polno ali prazno). Okoli kipov se lahko gibljemo in jih gledamo od vseh strani. Izoblikujemo pa lahko tudi prazno obliko s prostornino, skozi katero se lahko gibljemo in v njej lahko bivamo. Naredimo arhitekturni **prostor**. Kaj omejuje prostor? Ploskve, ki sestavljajo lupino. To so tla, stene z okni in vrati ter strop iz različnih materialov. Lupina razmejuje **notranji** in **zunanji prostor**.

Frank O. Gehry: Poslovna zgradba, Praga, 1996

Rok Oman in Špela Videčnik: Stanovanje, Ljubljana, 2003

Maya Lin: Stanovanje, New York, 1998

Zala Kos: Hiša, Ljubljana, 2003

TISKANJE, GRAFIČNI LISTI, MATERIALI IN PRIPOMOČKI

Oblike, ki jo narišemo s prostoročno črto ali naslikamo z barvnimi ploskvami, ne moremo še enkrat upodobiti popolnoma enako. Dosežemo lahko le podobnost. Pravimo, da je upodobljena oblika neponovljiva. Lahko jo fotografiramo in nastane reprodukcija. Naredimo lahko veliko fotografij.

Ponovljive oblike lahko izdelamo s pomočjo tiskalne plošče iz različnih materialov. Z njo odtiskujemo popolnoma enake oblike. Razmnožimo jih, kolikor želimo. Odtis imenujemo **grafični list** ali **grafika**. Tudi način izdelovanja likovnih izdelkov s tiskanjem imenujemo **grafika**.

Materiale, ki jih uporabimo za izdelavo preprostih tiskalnih plošč, lahko najdemo kar v naravi – to so plodovi, sadeži, listje, trava, lubje ... Iz njih izrezujemo oblike in jih odtiskujemo, lahko pa uporabimo kar njihovo naravno obliko. Izdelamo **pečatnik**, **šablono** ali pa materiale lepimo na tršo podlago in izdelamo **matrico**. Pečatnik, šablono in matrico pa lahko izdelamo tudi iz materialov, kot so debelejši papir, karton, lepenka, tekstil, usnje, les, kovina, guma, pluta, umetne mase (recimo folije, stiropor, penasta guma, linolej idr.)

Za tiskanje potrebujemo **tiskarski material** – **grafične barve** in **pripomočke** –, ploščo za valjanje barve, lopatke za nanašanje barve na ploščo, valjček za razvaljanje barve na plošči ter za nanašanje barve na šablono in matrico, grafično stiskalnico za tiskanje (prešo) ali pa lesen ročni valjček.

Avgust Černigoj: Kompozicija, 1970

Kako lahko izdeláš **pečatnik**? Različne oblike lahko z nožki vdolbemo v mehak material ali pa jih izrežemo tako, da štrlijo iz ploskve. In kako tiskamo s pečatnikom? Ponavadi ga namakamo v pripravljeno gostejšo barvo in z njim odtiskujemo. Lahko pa na pečatnik barvo nanašamo tudi s čopičem. Pri odtiskovanju pazimo na to, da pečatnik zmeraj dovolj dobro pritisnemo na tiskalno podlago, saj odtisa na istem mestu skoraj ne moremo ponoviti. Izrezane oblike lahko po tiskalni podlagi nizamo na različne načine (enakomerno, neenakomerno) v več smereh, lahko pa iz njih sestavljamo tudi nove oblike. Ko se barva odtisnjenih oblik posuši, lahko tiskamo z gosto barvo čez že odtisnjene oblike in tako odtise zlahka dopolnujemo s podrobnostmi. Pravimo, da smo tiskali s pečatniki, tak način tiskanja pa imenujemo **tisk s pečatniki**.